

Legenden om den syriske munken Bahira info@opulens.se

MAJ 10, 2018 av **THOMAS NOTINI** i avdelningen **EXISTENTIELLT**

Munken Bahiras kloster i Bosra, Syrien. Foto: Arjeyempee

KRISTI HIMMELSFÄRD. Hur har det judisk-kristna bibliska stoffet funnit vägen till islam och blivit en integrerad del av islams religiösa tradition, om än i förändrad och omstöpt form? Thomas Notini skriver om ett mysterium.

”O, min broder, sade han till Morhab, mina synder tynger ner mig oerhört, och jag fruktar för det misstag jag begått genom att skriva denna bok. – Han talade om Koranen.” Den syriske munken Bahira i samtal med munken Morhab, i Historien om munken Bahiras förhållande till Araben [Muhammed], nedtecknad av munken Morhab, arabisk handskrift i La Bibliothèque Nationale de Paris, daterad ca 1590.

Koranen, islams heliga skrift, innehåller en mängd referenser till personer och händelser i den judisk-kristna Bibeln, i såväl det hebreisk-aramaiska Gamla Testamentet som i det grekiska Nya Testamentet. Jesus, i Koranen på arabiska kallad Isa, räknas inom islam

som en av de stora profeterna, i likhet med Abraham, Mose, Elia, Elisa, Jona med flera, och vördas som sådan bland muslimer världen över. Att islam håller Jesus i ära kommer exempelvis till uttryck i att även muslimska palestinier – inte bara kristna – samlas till det årliga julfirandet i Födelsekyrkan i Betlehem.

Allt detta är naturligtvis ingenting nytt för dem som på något sätt har kännedom om Koranens berättelser och den islamiska trons värld. Den fråga som är och tycks förbli obesvarad är: Hur har det judisk-kristna bibliska stoffet funnit vägen till islam och blivit en integrerad del av islams religiösa tradition, om än i förändrad och omstöpt form? Att Bibeln, förenklat uttryckt, finns inflikad i ett slags starkt förkortad och reviderad form i Koranen är uppenbart för de flesta, men hur det kommit dithän har ingen forskning riktigt kunnat ge svar på.

I legendernas töcken – och måhända även historiens – figurerar en litet udda gestalt, en syrisk kristen munk och eremit vid namn Bahira, omväxlande även kallad Sergius, någon gång Nestor. Frågan är om vi där, i den smått förvirrande floran av Bahira-traditioner, kan finna en länk eller åtminstone spåren av en länk som kunde förklara förekomsten av bibliskt stoff i Koranen och elementen av judisk-kristen tradition i islam. Legenderna om munken Bahira och hans möte med Muhammed är nämligen många, och de förekommer i både kristna, judiska och islamiska varianter. De är många, och berättelsens handling, lokalisering, persongalleri, rekvisita etc. varierar mycket mellan de olika versionerna.

Kärnan i berättelsen är ett möte som skulle ha ägt rum mellan Muhammed, när han var en pojke på omkring tolv eller fjorton år – i några versioner är han en ung vuxen man – och den kristne munken Bahira. Munken fick i en uppenbarelse se att Muhammed skulle bli en stor Guds profet. Platsen för mötet uppges ibland ha varit ett kloster i staden Bosra i Syrien, ibland mer opreciserat "i öknen". Hur mötet gick till, och vad som sedan utspelade sig, därom vittnar de talrika legendversionerna väldigt olika, och de har uppenbarligen tillkommit i både polemiska och apologetiska syften.

De kristna versionernas poäng: Koranen är ett falsarium

Personligen tror jag inte att Bahira är en alltigenom mytisk, uppiktad gestalt. Det har med allra största sannolikhet funnits något slags "Ur-Bahira", eller i varje fall någon form av personligt möte mellan Muhammed och företrädare för den judisk-kristna, bibliska traditionen, men om dessa ting kan vi ingenting säkert veta. Den situation som de många legendversionerna beskriver – hur en kristen munk etablerade kontakt med islams grundare Muhammed och erkände denne som en stor profet – är i sig så kontroversiell, och de skilda berättelserna så tydligt präglade av en viss tendens, att dessa texter knappast räcker som underlag för några säkra historiska slutsatser.

Både de kristna och de islamiska källorna tyder på något som senare kristen polemik och apologetik skulle hävda: Bahira hörde högst sannolikt till någon av de orientaliska kyrkor som under de fyra första århundradenas häftiga kristna lärostrider blivit exkommunicerade och bannlysta såsom irrlärliga av den officiella romersk-bysantinska kyrkan. Kyrkofadern Johannes av Damaskus (d. 749) skriver till exempel om Muhammed att "han, sedan han råkat träffa på Gamla och Nya Testamentet och likaså fört samtal med en ariansk munk, utformade sitt eget kätteri". Det tyder på att Bahira i första hand kan ha varit nestorian eller möjligen arian. Av dessa båda riktningar har endast nestorianismen överlevt in i nyare tid; arianismen i dess ursprungliga form dog ut redan i slutet av 600-talet.

Att Bahira således är heretiker gör honom ur det renlärliga kristna perspektivet från första början opålitlig. Att han haft nära samröre med Muhammed och inspirerat denne till ett om möjligt ännu värre kätteri än sitt eget, skall alltså inte vara ägnat att förvåna. I några versioner varnar Bahira Muhammed och hans följe för bysantinerna, som han menar är ute efter att göra dem illa – i andra versioner gäller samma varning judarna. Det rådde alltså inget avspänt förhållande mellan de kätteridömda kristna grupperna å ena sidan och det renlärliga romersk-bysantinska kejsardömet å den andra, och långt senare, när Konstantinopel föll 1453, stred många kristna från dessa grupper i sultanen Mehmet II:s armé. De gav hellre sitt stöd åt en förväntat tolerant muslimsk härskare än åt en kristen kejsare som länge förtryckt dem. Sensmoralen i de kristna Bahiraberättelserna tycks alltså vara: Se hur illa det kan gå, när man lyssnar på kätterska munkar!

De kristna versionerna av Bahira-legenden finns bevarade i sammanlagt trettioen handskrifter i olika bibliotek världen över. De flesta är skrivna på syriska, några på arabiska och armeniska. Flera av dem åtföljs av en livfull "Bahira-apokalyps", en visionär berättelse med drag av Uppenbarelseboken där det arabiska kungarikets seger över det romersk-bysantinska förebådas.

Den version av legenden som citerats här inledningsvis återger till att börja med hur en munk vid namn Morhab, som länge vandrat runt i öknen, slutligen finner ett övergivet kloster, där det ännu lever en ensam åldrad munk vid namn Bahira. Denne blir mycket glad och säger att det var fyrtio år sedan han senast träffade någon medkristen, och han börjar berätta sitt livs historia för Morhab. Det är denna version som återges i det följande.

Bahira var från Antiokia och hade en gång gett sig iväg ut i Sinaiöknen på en pilgrimsresa. En vördnadsvärd munk bland hans medbröder hade dessförinnan sagt honom, att han efter hemkomsten skulle få en uppenbarelse om stora och underbara ting.

Efter hemkomsten från pilgrimsfärden mottar Bahira sin uppenbarelse, som han i samtalet med Morhab redogör för i detalj; den är liksom Uppenbarelseboken i Bibeln rik på dramatiska symbolgestalter: ett vitt lejon med tolv horn, en tiger täckt med blod, en man klädd i grönt, en dal där det brinner en evig eld och så vidare. Alla dessa ting blir simultant uttolkade för Bahira av en ängel.

Strax efter att han haft sin vision – som i sin helhet är en egendomlig blandning av islamiskt och kristet traditionsstoff – blir Bahira förd av den tolkande ängeln till "de kristnas kung" (således troligen kejsaren i Konstantinopel) och därefter till persernas kung, med budskapet om att deras riken snart skall krossas. Han reser runt bland araber och berättar för dem, med stöd i Bibelns berättelser, om den storartade framtid som väntar Ismaels ättlingar, det vill säga det arabiska folket.

Efter att ha vilat en tid hos en av de arabiska klanerna, ser Bahira en dag en karavan närma sig, anförd av en mycket ung man som ger ett "ädel och intelligent" intryck. Bahira går fram till den unge karavanledaren och frågar efter hans namn och får svaret: "Mitt namn är Muhammed." Varpå Bahira säger:

Dig tillhör nu makten och härligheten. Det är ditt namn som blivit förebådat: folk och stammar skall skynda till dig till mötes. Din ryktbarhet skall nå ända till jordens yttersta gräns, och den som förhårligar dig skall frambära en välbehaglig och ren hyllning till Herren.

Under karavanens vistelse på platsen för Bahira och Muhammed ingående samtal. Muhammed ber Bahira att förklara den kristna tron för honom. Bahira talar om en enda Gud i tre personer, treenig i sina personer men en i sitt väsen. Muhammed invänder då, att en sådan lära står över hans folks fattningsförmåga och ber munken att i stället förklara trons mer grundläggande principer. Bahira hörsammar Muhammeds önskan och anpassar från och med nu sin framställning till vad Muhammed och hans folk anses kunna ta till sig. Muhammed undrar till exempel om även han kommer att bli hjälpt av den Helige Ande, och Bahira svarar: "Förvisso – han kommer att hjälpa dig på samma sätt som han hjälpt alla de andra profeterna."

Så småningom glider berättelsen över i det som gjort denna version av Bahiralegenden särskilt sensationell: hur Bahira, vers för vers, skriver ner Koranen åt den unge profeten. De ingår ett slags hemlig pakt: Bahira skall undervisa Muhammed under natten; Muhammed skall predika under dagen; och om någon frågar, skall Muhammed svara, att det är från Djibril – Ärkeängeln Gabriel – som han mottagit sin lära. Muhammed blir förtjust över detta projekt och säger till Bahira: "Skriv alltså åt mig; jag skall lära mig allt utantill och sedan förkunna det." (Detta motsäger alltså islams lära att Muhammed skulle ha varit analfabet.)

Rad för rad, vers för vers, kapitel för kapitel, skriver Bahira ner Koranens text. Och ett flertal av de Koranavsnitt som återges i handskriften motsvarar verkligen dem som finns i den autentiska Koranen. Munkens och Muhammeds pakt fördjupas: Muhammed kommer hem en kväll efter att ha predikat för sitt folk och är besviken över att de kräver bevis av honom på att han verkligen är en profet. Bahira svarar: "Säg till ditt folk: Gud har sänt mig en bok från himlen. Om en vecka skall han överlämna den till mig genom ett stumt sändebud. Liksom Noa genom ett stumt sändebud fick veta, att vattnet skulle dra sig tillbaka från jordens yta, så kommer också ni att känna att er oro försvinner från era hjärtan."

Nu följer vad som troligen är Bahira-litteraturens mest spektakulära scen, och det är svårt att värja sig för intrycket att den har tillkommit i annan avsikt än som en parodi.

När Bahira är klar med nedtecknandet av Koranen, hänger han upp boken i det högra hornet på en ko. Han släpper iväg kon, som lunkar iväg till Muhammed och hans entourage som befinner sig ett stycke bort. När Muhammed får syn på kon med den säregna hornprydnaden, rusar han upp, springer fram mot kon, lyfter av boken, kysser den och utropar: "Ära åt Gud som har sänt oss en vägledare, så att vi skulle kunna bli ledda! Ära åt Gud som har väglett oss, eftersom vi inte visste vart vi skulle gå! Detta djur är den stumma budbärare som jag förebådade er."

Efter dessa händelser försjunker Bahira åter i apokalyptiska visioner.

När Bahira nu satt där, flera decennier efter dessa händelser, och talade med sin munkbroder Morhab i sitt ensliga kloster, jämrade han sig i självanklagelser över det onda han gjort mot de kristna då han "försett deras fiender med vapen" genom att instruera Muhammed och ge honom Koranen. Han hade så småningom kommit till insikt om att han banat väg för en falsk profet, och Morhab berättar: "Medan han talade med mig, grät han över sina synder. Jag grät med honom, och jag sade till honom: 'Må Gud förbarma sig över sina tjänare som tror på hans seger.'"

En falsk profet och en falsk helig skrift – det var alltså vad Bahira skulle ha åstadkommit, säkerligen till följd av sin egen irrlärlighet, och man kan under sådana förhållanden inse hur olycklig han måste ha känt sig.

De islamiska versionernas poäng: Islam har fått kristen legitimering

I flertalet av de islamiska Bahira-berättelserna, som är skrivna på arabiska, kallas Bahira bara Rahib, "Munken". Där berättas också mer i detalj om hur Bahira såg tecknen på att Muhammed var en Guds profet: stenar och träd bugade sig för Muhammed när han närmade sig med sin karavan; han hade mellan sina skulderblad ett födelsemärke "som såg ut som ett äpple" och som var ett hemligt tecken på att han var en sann profet; han satte sig att vila under ett visst sisyfusträd, "där ingen Guds profet efter Jesus sätter sig", och så vidare. De återger också hur Bahira bjöd in karavanen till en måltid och insisterade på att den unge Muhammed också skulle få vara med – han hade blivit lämnad kvar vid lägret för att vakta kamelerna.

Mötet mellan Muhammed och munken Bahira. Illumination i persisk handskrift från 1300-talet. Foto: Edinburgh University Library

Naturligtvis saknas i de islamiska versionerna berättelsen om hur Bahira skriver ner Koranen – det vore helt oförenligt med den etablerade islamiska läran att analfabeten Muhammed mottog Koranen muntligt direkt från ärkeängeln Gabriel i en serie uppenbarelser. Men Bahira-legenden har en ganska jämn spridning över hela det

historiska islamiska kärnområdet och finns således i både sunnitiska och shiitiska varianter.

I en version, där Muhammed är en ung man och befinner sig på en handelsresa tillsammans med Abu Bakr (som skulle bli de förste kalifen efter Muhammeds död), berättas följande:

På ett rastställe slog de sig ner under ett sisyfusträd. Profeten satt i trädets skugga, och Abu Bakr gick till en munk och frågade honom om den rätta religionen. Munken frågade: Vem är mannen som sitter i trädets skugga? Han svarade: Muhammed, Abd Allahs son. Munken genmälde: Vid Allah, detta är en profet! Ingen utom Muhammed, Guds sändebud, sätter sig efter Jesus under detta träd. Detta gjorde ett djupt intryck på Abu Bakr. Han blev övertygad om sanningen och lämnade aldrig profeten, vare sig på resor eller hemma.

En annan version berättar om en resa till Syrien under ledning av Muhammeds farbror Abu Talib. Den unge Muhammed var med på resan, och följet bestod av ett antal män ur Kuraysh-klanen (som Muhammeds familj tillhörde). De slog läger i närheten av klostret där "munken" – Bahira – bodde:

Medan de lastade av sina kameler, gick han [Bahira] runt bland dem tills han fick syn på Muhammed. Han tog denne i handen och sade: Detta är världarnas furste, detta är det sändebud som världarnas Herre har sänt. Några av shejkerna frågade hur han kunde veta detta, och han svarade: När ni svängde runt hörnet och kom fram hit, bugade sig varje sten och träd för honom, och sådan vördnad visar de bara profeter. Jag kände också igen honom på profetkallelsens insegel, som finns inpräntat på hans rygg, under skuldran, och ser ut som ett äpple.

Några av de islamiska versionerna är längre och utförligare, några är kortfattade och endast antydande. Men alla förefaller de att ha samma ärende: en kristen munk har mött Muhammed och i honom erkänt en Guds profet. Den "profetiska successionen" från Gamla Testamentets profeter samt Johannes Döparen och Jesus lämnas över via den syriske munken Bahira till araben Muhammed.

Fler frågor än svar

Inom ramen för den moderna religionsdialogen brukar judendomen, kristendomen och islam med ett gemensamt namn benämnas "de tre abrahamitiska religionerna". Det finns ingen anledning att ifrågasätta denna term; alla tre religionerna åberopar ett gemensamt profetiskt arv som sträcker sig bakåt till Abraham. Det som ter sig problematiskt är vad man skulle kunna kalla kontinuitetsfrågan.

Det har funnits en hypotes om att islam i sin allra första begynnelse rent av skulle ha varit ett kätteri framsprunget på kristet område, i likhet med de gnostiska, pelagianska och arianska rörelserna. Men den saknar stöd helt enkelt därför att varken Muhammed själv eller islams tidigaste anhängare varit vare sig kristna eller judar. Islams ursprungsmiljö var den arabiska halvöns brokigt polyteistiska värld – och det är i första hand detta mångguderi med sina otaliga avgudar som Muhammed går till angrepp mot när han talar om "de otrogna".

Kvar är dock det uppenbara och allmänt bekanta: att Muhammed vände sig bort från polyteismen och attraherades av den judisk-kristna tron på en enda Gud, liksom att han någonstans ifrån fick kännedom om judendomens och kristendomens berättelser och – muntligt eller skriftligt förmedlade – trosvittnesbörd. Detta berättelsestoff har på något sätt funnit vägen från den judisk-kristna världen, troligen den som fanns i nuvarande Syrien och Irak, och till den arabiska livssfär där dessa ting tidigare varit i stort sett okända. Den organiska, historiska kontinuitet som råder mellan judendom och kristendom saknas mellan judendom/kristendom och islam. Men något har alltså kompenserat denna "felande länk", fastän historien hitintills inte kunnat sätta fingret på vad detta något är. Vi har bara å

ena sidan den islamiska kanoniska berättelsen om hur Muhammed mottar Koranens innehåll, den slutgiltiga uppenbarelsen, genom direkt diktamen från ängeln Gabriel – och å andra sidan den judisk-kristna traditionen, som tenderar att se Muhammed som ett slags religiös usurpator och islam som en illasinnad förvrängning av judendom/kristendom. Islamisk teologi är obenägen att anlägga historiska perspektiv på den egna religionen; judisk/kristen teologi har i princip det historiska perspektivet och dess redskap i sin hand, men har sällan visat intresse för att använda det i förhållande till just islam. Det har bedrivits åtskillig forskning om de kristnas tidiga möten med den framträngande nya religionen islam, men påfallande litet om länken som binder samman islam bakåt i tiden med kristendom och judendom.

I denna kunskapslucka sätter naturligtvis Bahira-legenden i dess olika versioner vår fantasi i rörelse. Kanske är den därutöver ett spår som kan leda vidare. Orientalisten Bernard Carra de Vaux – som kommenterat den ovan citerade kristna arabiska handskriften – sammanfattar kunskapsläget på följande sätt; det gällde 1897 och tycks i stort sett gälla än idag:

Vi vet framför allt inte från vem Koranen kommer. Muhammed tillskriver den ärkeängeln Gabriel. En del har påstått att denna ärkeängel inte var något annat än en vacker fåraherde. Det skulle vara varken mindre seriöst eller mindre slående att tro att den arabiske profeten sammanställde sin bok på ursprungligt initiativ av någon kristen, om än fantasifull och vårdslös, munk.

THOMAS NOTINI

info@opulens.se